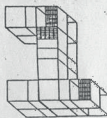

הארה"א

בגנות הניכור והזרות

סוּלֵה עֵמִיד

ימים האחרונים מתפרסמות מודעות ענק בעיתונות בעניין בניית ארה"א, מי צריך את בנייה שכור ישראל? סיסמה זו היא גיגורו המוחלט של אחד האוטומטים המדויקים של היסטוריה האדריכלית הבר-תית בישראל - בלעדיה שלמת טכור ורמלט.

במקביל, ובלי כל קשר, מוצפת חלל אביב מודעות המכ"ריות על אירועי הבאהאוס בעיר. עקרונות הבאהאוס אורר יכלו המגנון הבינלאומי, היו במשך יותר משישים שנה העקרונות אשר על פיהם נבנת ארנו אהוד.

במקביל לזו מנסה להכתיב את הקשר בין אדריכלות המגנון הבינלאומי לבין המספר הציוני, קשר שהפך את מדינת ישראל מאז קום המדינה למדינת ציונים חד מסוי, מנצרת לכיכבה המכוערת והלקויה: ההתחיים המולר"טים הקוסמיים.

קשים שנה ארץ, צריך לשאול מדוע לא התמודדו המתנגדים הישראליים, שהתחבו על כרס הבאהאוס המגנון עם התופעת האדריכלית הקומפוזית ושורו ירי"מת, שהי ארץ לא היתה רחוקה, ולא תרממה אותם לצידת כביש אדריכלית חישוף וכינין השפיעה עובדה אלה על היחית של ישראל של שנות החמישים והשישים למדינת ציונים חד מסוי.

אתה מנקודת המפה הלבנת התופעה היא העבריה שהממסד הפוליטי של היישוב היהודי בישראל חילק לאמן לחיטת את המגנון הבינלאומי, נגנון שהצטיין בשילוב של מסורת מערבית וניחוח סוציאליסטי.

הציונות ההתיישבותית שמה לה למטרה לשנות את פני הארץ, ליער את הנגב, ליבש את הבצית ולכמת את הארץ בבניינים. יישוב הדיעון הזה באדריכלות יצרי, כסופו של רכב מקום שלתושבי לא נעים לחיות בו.

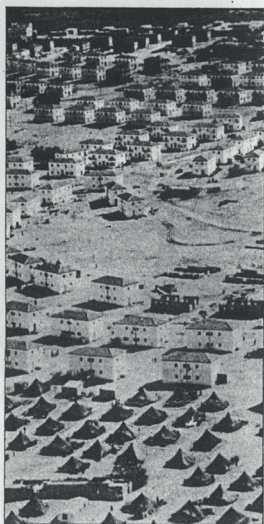
תמונן מתאים יובא המגנון החשו לארץ על ידי קבוצת אדריכלים שתוכנו ברחו המכו ורוח התייחסים של האדריכל לות הארץ ישראלית. המטרה המדינית והחברתית היתה למנון כביר למשך ציורים מודרניים המגנון הניבט ענין כאן באופן מלאכותי תרבות הרה, תוך ניצול השיטה הפוליטית-אדריכלית של ארצות הברית.

בשנה היו ישיבת מייסדת אדריכלות אחרות. אפשר היה לשיאם ממבנים מתרבות האיסלם, אדריכלות המערב, הרנסאנס, בני שורנו או וילהלמס, מהשפעה הנהיית הקד"מוליסטית האדריכלית הבריטית, או אף מהפסית אחרות של אדריכלים, שכבר יושבו בארץ בראשית שנות העשרים במטרה למצוא שמה מקומית שתשלב בין המסורת המודרנית ובין תרבות הארץית.

מאחר יותר, רוחתה אדריכלות המגנון הבינלאומי השלמת גם את האפשרות של התאמת הנהיית המסיבית לתרבותם של העולים השניעו מארצות האיסלם, האדריכלים היינטיש מאירופה, השיכיר לבנון על פי הירענות המודרניסטים שנתנו תוחתו מברכו ומעבר אירופה, וואתם עולים נאלצו להתייחס את עצמם ל"קוסמוס" המודרניסטי המערבית. המגנון הבינלאומי נתפס כשקם עם תרבות מערבית, ובריס

המתנת אדריכלות בגנות AA* מודרן וסודניות לטובותיות באינטרסות תל אביב

העיר הלבנה מבטאת את השלמתה של תרבות אדריכלית ורה ומנוכרת בידי הממסד הציוני, שרצה למחוק כל קשר עם מזרחיות, ערביות או מקומיות

שיכון, 1950. מתוך: אריה שרון: "קיובוז באוהוזה".

מאדריכלים אל חסכו מאמצים לשמור על קשרים עם ארץ ופה, אם באמצעות ביטורים ואם בקיראה נספרות ועיתונות מסוערות. כך הופנת הנגב באופן ברור, אל כל מה שהיה ריח מרחיקות, ערבות, או מקומיות.

המכבה לחיית הכיכבה הערבית היא הפרקסיס הציוני והתיישת להכביל את החברה היהודית בארץ המערבים. בני קביל, התעלמו גם האדריכלים מהאולוסיה הערבית המשי מית האדריכל אריה שרון, תוך הבאהאוס ולימים התארי-על יישוב מדינית פיורר האולוסיה במדינת ישראל, מונה,

כספר על התכנון המיני בישראל, את האולוסיה בארץ 152 למאי 1948, ומתייחס את רוק לאולוסיה היהודית, לא מכלול כל אומד לאולוסיה שאיננה יהודית.

ר'חית התלבושת כהניא איהם העולים מארצות האיסלם, קשורה לתחילת שנותיה, שהתרבות המודרנית היא מייסר סיכית ומסחרית. שאינה חלמת חברה מודרנית, וכך נתפס גם עולמם המודרני. כרבות מהתרבותיות באותן שנים נסעקה נימה של פחד מה'אדריכלים'. מנגנונת הנהיית האדריכלות המערבית המודרנית, תרבות המערבית המערב נספיקרא לעלות המהוגנים ולהכניע תוחתם על המדינה זה הבהה.

הסוציאליזם הישראלי יצר מרחק חריש שבה העמדה טובת הכלל מעל זה של הפרט, שנדרש לויתורים למען הקולקטיב. מעורבות המפלגה היתה ככל תוחמי התיים, וגרמה לחלות עצומה בה, וכך נוצר גוף פוליטי בעל עצמה והשפעה אדריכלית.

אך במקביל לפעילות שהתנהיגה המפלגה השלטת, הקטישה פעילות אחרת, פולטיבית מוחת. בתקופה שנין מלחמת העולם השנייה בארץ נהייה מסיבית של מוסבה מהתון האלומי או מהתחובה הציונית, אלא מהתן חיומה פסיים. ענין הנהייה קלט או למעלה משלילי השקשעה התי כתיך כרביע מבנה המטורה חלקו של תוכניות המבוננת בכפף ציבורי מנוון. משך שנים כוחם להשקשעה הפרסית, ותן מלכניע על ידי קבלתם מרשיים.

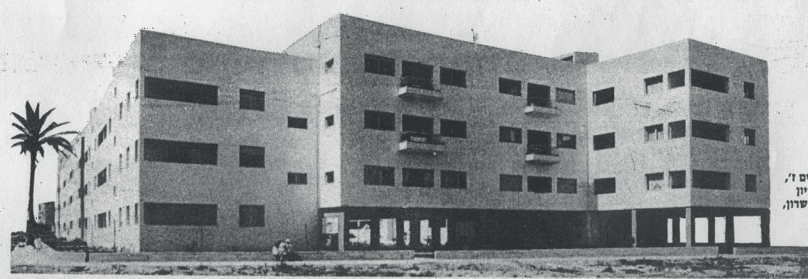
לאחרונה יכולה היתה הנהיית העירונת הזאת להחשב כמשהו ברנני מנוחמת מאמנות הסוציאליסטי. אך זוגים פסיים אלה, שלא היו מלרבים מנהיגי פוליטיה או רעיונית, אימצו גם הם את התחביב הסוציאליסטי. הקבלנים גם פסיים אימצו כששנתה את העקרונות הסוציאליסטיים, מה גם שאלה התבטאו במשנתות מבוננו בחומר, בעיולות, ובני קר כריות וחסיכון כבנייה, ברוח המגנון הבינלאומי.

תל אביב התגבשה בשנות השלושים קבוצת אדריכלים, תרבות הבינלאומי באירופה, שאימצו כולם מאחד את המגנון הרה את האדריכלות הקומפוזית, וברדת את האדריכלי לות הקולקטיב ואת הנהיית ליקיילב אלמנטים מודרניים ומקראיים, מה שהתנתגו בבנין חלל אינדיבידואלי. הישנה הראשון של מבנת האדריכלים בראשות שרון, יוסף נוימלר, ואר הכשר האדריכלי, היה כבוש עמדת באונות האנגריים הארכיטקטים, ושבעו האנהוד כי תקבל את עקרון התרבות הארכיטקטית לבניית מסודרת ציבור ושיטובים. כך הדי אריה שרון מבוננו בית ברנד ובית וליים בלינסון, ונייפלה בבניית בית חיליס אסמאד. הייחש השני של קבוצת היה שיתוף ציבוריים בנופים ציבוריים ומובניים לית, לרבות כמוצעה הקומפוזית לבניין עריים תל אביב.

למוצד אדריכלים של השותפים בקבוצה היתה השפעה מברית על יצירת סטנדרטיזציה של רכיבי הנהיין - הצורך נהיים המונקטורניים - וברכו זה אשר למהגרים ולקבלנים להשליטם בקבלת חליטת כבנייה ברוח המגנון, ולחזוק בכך את הציונות השפה הארכיטקטונתית.

דמות המונקטורנית: בקבוצה היה האדריכל אריה שרון, ובי אשעוזה אשפר ללדוד על הקשר בין הממסד הפוליטי לבין המגנון הבינלאומי בארץ. בלימודיו בבית הספר "באוהוזה" שבברנצל, חקש שרון להפסיחו של זוגס מאירי, ראש המחלקה ל"רכלות שפתחה באותו זמן, ושהוא בשיטה הפסיכ

מקוננת טובים ו' שדרות בן גוריון (תכנון: אריה שרון, 1937)

ביאה אדם

בשבח העיר הלבנה

המשך מעמ' 33

כמיהה לאדריכלות איכותית ולשימוש בטוח וסמכותי במילון צורות בן הזמן, ולא דווקא על נוסטל' גיה. המודעות לשימור של בניינים יחידים, רחובות ומרקמים, מעידה על הכרה בחשיבות פרק הבאר האוס בתולדות העיר.

אי אפשר ולא כדאי להקפיא את פיתוח "העיר ללא הפסקה". השאיפה למצוא שימושים חדשים או למחזר את השימוש בבניינים עם ערך אדריכלי, אין כוונתה לעצור הוספת סגנונות אחרים של אדריכלות בת זמננו, אלא ליצור רצף תרבותי ולהעשיר את מקורות ההשראה של סגנונות חדשים.

כנס אדריכלות

הסגנון הבינלאומי, שיערך בשבוע הבא, בשיתוף גוף בינלאומי כ"אונסקו", ואירועי הבאוהאוס המגוונים, יתרמו, כך אני מקווה, למודעות ולהעשרה. נותר לנו רק להמתין ל"חוג האדריכלים", לאותה התאגדות בלתי רשמית, אך נועזת ומשפיעה, של האדריכלים הישראלים המודרניים בשנות השלושים, במהדורה מחודשת. להמתין לשרונים, לרכטרים, לכרמים, לנויפלדים ולחבריהם, של היום. זאת, מתוך תקווה שייבנו כאן לא רק כמה בניינים טובים וכמה בניינים קורקטיים, אלא מכלול שלם שיהיה שוב, כפי שהיה בשנות השלושים, אתגר למבקרי והיסטוריוני אדריכלות,

ובסיס מוצרק לנוסטלגיה של המאה ה-21.

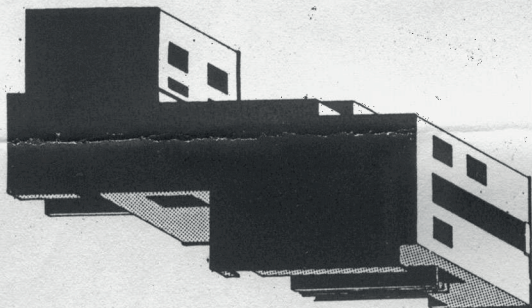
לא נאתי להספיד את העיר הלבנה, כתבתי שורות אלה כדי לשבח ולנסות להסיק מסקנות לגבי העתיד האורבני שלה. בכל זאת יש בה משהו.

המוכרים: סתימת קומת העמודים על ידי קירות ביטחון או מקלטים, הפיכת הגג לכסיס לתוספות פראיות, והגרוע מכול, סגירת המרפסות.

מרפסת היא האלמנט האדריכלי הבלוט ביותר (תרתי משמע) בבית התל אביבי. התריסים הנעים, שכעבור זמן מה מפסיקים לנוע, הפכו להיות האלמנט הדומיננטי ביותר בחזית הבית, טשטשו את קווי החזית ואת הקומפוזיציות הקוביסטיות של המבנים, והפכו אותם לאלמנטים כנאליים ומכווערים.

מאז שנות החמישים, נשכחו לקחי חלוצי הסגנון הבינלאומי ואילווצים בירוקרטיים יצרו מבנים אנונימיים נטולי איכויות. הבתים שבנו יזמים פרטיים בשנות השלושים, למגוריהם או להשכרה כמקור הכנסה, הם אבותיהם הרוחניים של מגדלי הירדות שצצו בקו הרקיע של תל אביב בשנים האחרונות. אבל במקום הסימפטיה, האיפוק, ההקפדה על פרטים וההשתלכות ברחוב, מגדלים אלה הם לרוב אגרסיביים ומנוכרים. כשם שהארדר יכלות המודרנית בראשיתה הצמיחה "חיי רחוב" נעימים, כך רדדורה לכדי בינלאומיות אמיתית, עם אוריינטציה אמריקאית ברורה, גורמת לאובדן אותו מאפיין חברתי ישראלי ייחודי.

הפריצה לגובה והשימוש בטכנולוגיה ערכנית, כפי שהתברר, פוגמים במרקם הרחובות ויוצרים עיר סתמית ונטולת ייחוד בהשוואה לכל עיר אחרת בעולם, בגודלה ובמצבה הגיאוגרפי והכלכלי של תל אביב. העניין המחודש בעיר הלבנה מעיד על

הרווחה הכוללת. על רקע זה עלינו לבחון ולהגדיר את משימותיה של מדיניות השיכון.

בשנת 1983, שנים רבות לאחר שעזב את המגן גנון הממשלתי, סיפר שרון על קלות יישום התכנון. בישראל, לא היה צורך להוציא אוכלוסייה מערים קיימות, אלא לכוון את העולים החדשים לערים החדשות. עוד סיפר שרון כי שרת העבודה והשיכון הגב' גולדה מאיר, התלהבה מרעיון פיזור האוכלוסיה, והתחילה מיד בבניית השיכונים לפי התרבות של הערים החדשות.

מדיניות ההתיישבות והתכנון האורבני, גם בשנים שהרבה אחרי קום המדינה, הוכתבה על ידי האיריאולוגיה של מפא"י ההיסטורית וניזונה מעקרונות התנועה המורדנית. ביטויה היה בהמשך הבנייה והפיתוח בנוסח המוכר של כיבוש השממה כערך עליון הקודם לכל ערך תכנוני אחר.

היעד היה בנייה לציבור או לעולה החדש, אך המתכננים לא ידעו (ולא התעניינו לדעת) את הרכב משפחתו וגודלה, גילו, הרגלי חייו, תרבותו, ורמת החיים של ארץ מוצאו. עקרונות השיטה, אשר אינה נוגעת לאדם שאמור לחיות בדירה, נהפכו לקו שהכתיב גם את אדריכלות שנות השישים בארץ.

התוצאה: מדינת שיכונים חד ממרית. עד היום, מושפעת האדריכלות המקומית, בצורה מכרעת, מהבחירה שנעשתה לפני שישים שנה. מובן שאין ליחס את התוצאה כולה להשפעה של מפלגה או שלטון בלבד, ויש לקחת בחשבון גם את ממד הזמן ודחיפותו, את כוח העבודה המקצועי שבמצא, את הרגלי הבנייה, ואת הכוחות הכלכליים שפועלים לבחירת הסגנון האדריכלי.

גם אם כעת כבר ישנו השפעות אחרות על האדריכלות המקומית, וגם אם עברו על הסגנון הבינלאומי מוטאציות רבות ומשונות, עדיין אפשר לזהות בקלות את המקורות, ואת הרחייה של אלטרנטיבות אחרות.

לצד הנוסטלגיה לסגנון הבינלאומי, המתבטאת בעצם קיום הכנס האדריכלי על מורשת הבאוהאוס, יש להפנות אנרגיה תכנונית לחיפוש אחר אלטרנטיבות אדריכליות אחרות, סגנוניות וחברתיות.

פשוטה ופונקציונלית לתכנון, התעניין במגורים קולקטיביים, והיה עסוק בכעיות סוציאליות.

לאחר התחזקות התנועה הנאצית בגרמניה החליט שרון לחזור לארץ ישראל ולהביא עימו את הרעיונות החדשים. המפגש המחודש עם תל אביב גרם לו אכזבה גדולה, והוא אף התלבט האם להמשיך לחיות בארץ או לקבל הזמנות לעבודה אשר הגיעו מרוסיה, שם אימץ המשטר הסוציאליסטי את רעיונות הבאוהאוס.

עד מהרה גילת שרון שהרעיונות האוונגרדיים של האדריכלות המורדנית מתאימים לרעיונות החברתיים של הממסד בארץ. הממסד גם למד עד כמה נוח עבודו לעבוד עם המתכננים המורדניים. טי.ם. אלה הציגו בפני הממסד את האדריכלות המורדנית כפתרון המתאים ביותר לזמן, לסביבה ולאדיאליים שהציבו המייסדים.

בשנות השלושים

בנה שרון עבוד ההסתדרות את מעונות העובדים הקואופרטיביים בתל אביב, תוך שהוא משכנע גם את הדיירים עצמם לאחר את המגרשים הקטנים לבנייה, לחלקה משותפת אחת, ומקים להם גני ילדים, מועדונים וצרכניות שיתופיות.

לאחר קום המדינה הוזמן שרון אל שר העבודה והשיכון, מרכי בנטוב, שהציע לו לעמוד בראש מחלקת התכנון של המדינה הצעירה. ב-1949 צורפה המחלקה למשרד ראש הממשלה ושרון נהפך לאחד מאנשי מדיניות התכנון החשובים שפעלו בישראל בשנותיה הראשונות.

עקרונות התכנון של שרון, ומדיניות ממשלתית של פיזור האוכלוסייה והקמת הערים החדשות, עם הגישה הסוציאליסטית והשאפה לאחר את חלקי היישוב המגוונים לחטיבה אחת ויוצרת, לא השתנו בהרבה מראשית המדינה ועד תום ההגמוניה של מפא"י ערב המהפך הפוליטי. בחוברת "ישראל בונה", בהוצאת משרד השיכון משנת 1977, הציג מנכ"ל משרד השיכון ראו את מדיניות המשרד כדלהלן: "מדיניות השיכון הינה אפוא נדבך ממערכת הסוציאלית וחלק בלתי נפרד ממדיניות